

Το πρόγραμμα σταθεροποίησης έχει και αναπτυξιακή διάσταση. Βασικά μέτρα του προγράμματος, ειδικότερα η υποτίμηση, οι προκαταβολές στις εισαγωγές και η εισοδηματική πολιτική, συμβάλλουν στην προστασία της εγχώριας παραγωγής, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, στην ανάσχεση της διεξόδου εισαγωγών και στην ενίσχυση των εξαγωγών. Ιδιαίτερα θετική πρέπει να είναι η συμβολή των μέτρων στην προώθηση των εξαγωγών. αν ληφθεί υπόψη ότι για πολλές επιχειρήσεις των οποίων τα προϊόντα θα αντιμετωπίσουν χαλαρή ζήτηση στην εγχώρια αγορά κατά την περίοδο εφαρμογής του σταθεροποιητικού προγράμματος, η αύξηση των εξαγωγών είναι η μόνη δυνατή διέξοδος. Ακόμη τα μέτρα θα συντελέσουν στη βελτίωση της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων στο βαθμό που θα επιτύχουν να διατηρήσουν την παραγωγή τους σε ικανοποιητικά επίπεδα, και θα εξασφαλίσουν ευνοϊκότερες συνθήκες για την ανάληψη επιχειρηματικών επενδύσεων. Γενικότερα όμως, η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και η παγίωση κλίματος εμπιστοσύνης που θα ακολουθήσει θα δημιουργήσει κατάλληλες συνθήκες για την ορθολογικότερη κατανομή και αξιοποίηση των οικονομικών πόρων και ειδικότερα για την αύξηση των επιχειρηματικών επενδύσεων.

Πρέπει όμως να παρατηρηθεί ότι τα μέτρα που αποφασίστηκαν για τη σταθεροποίηση της οικονομίας δεν είναι επαρκή για να αντιμετωπισθούν οι διαρθρωτικές ανισορροπίες της ελληνικής οικονομίας. Είναι σκόπιμο να συμπληρωθούν με μέτρα διαρθρωτικής πολιτικής, που θα εξασφαλίσουν αποτελεσματικότερη λειτουργία των αγορών παραγωγικών συντελεστών και αγαθών, ενίσχυση των οικονομικών κινήτρων, αύξηση της αποταμίευσης, ενθάρρυνση των επιχειρηματικών επενδύσεων και ενίσχυση του εξαγωγικού προσανατολισμού της οικονομίας. Παράλληλα, πρέπει να ~~παρθούν~~^{ληφθούν} μέτρα για την εξυγίανση και την αποτελεσματική λειτουργία των δημόσιων φορέων, ιδιαίτερα για τη δραστηριοποίηση των αναπτυξιακών φορέων, ώστε να μπορέσουν να καλύψουν το επενδυτικό κενό

σε κλάδους στρατηγικής σημασίας στους οποίους η επένδυση απαιτεί πολύ μεγάλα κεφάλαια που αδυνατούν ή είναι απρόθυμοι να κινητοποιήσουν ιδιωτικοί επιχειρηματικοί φορείς, είτε γιατί το στοιχείο του επιχειρηματικού κινδύνου είναι υψηλό είτε γιατί πρόκειται για έργα με βραδεία απόδοση.

Όπως τονίστηκε και στην περυσινή Έκθεση, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μεταποιητικές επιχειρηματικές μονάδες είναι σε μεγάλο βαθμό ενδογενή. Επομένως, μπορεί και πρέπει να αντιμετωπισθούν κατά κύριο λόγο από τις ίδιες τις επιχειρήσεις, με εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων διοίκησης, εισαγωγή νέας τεχνολογίας

υιοθέτηση ~~περισσότερο~~ αποτελεσματικών μεθόδων για τη διεύθυνση και κατάκτηση νέων αγορών, βελτίωση της κεφαλαιακής συγκρότησης κ.ο.κ. Η στήριξη της εκβιομηχάνισης της χώρας σε υπέρμετρη προστασία και επιδότηση είχε δύο δυσμενείς συνέπειες : Η πρώτη είναι η βραδεία και ανεπαρκής προσαρμογή της βιομηχανικής δομής στις μεταβαλλόμενες οικονομικές και τεχνολογικές συνθήκες και οι σοβαρές διαρθρωτικές αδυναμίες του μεταποιητικού τομέα. Η δεύτερη συνέπεια είναι ότι δεν αναπτύχθηκε ο κατάλληλος τύπος επιχειρηματία, που να είναι διατεθειμένος και να έχει την ικανότητα να αναλάβει επιχειρηματικούς κινδύνους και ταχύς στην υιοθέτηση και εφαρμογή καινοτομιών. Μολονότι δεν θα ήταν δικαιολογημένη η γενίκευση, η ποιότητα των επιχειρηματικών υπηρεσιών στον τομέα της μεταποίησης, αλλά και σε άλλους τομείς της οικονομίας, είναι χαμηλή, γεγονός που αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τις συνθήκες ανταγωνισμού που επικράτησαν στην ελληνική οικονομία μέχρι και την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στις αρχές της δεκαετίας του 1980.

Παράλληλα, στις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε βαθμιαία ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο και ανορθολογικό σύστημα κρατικών παρεμβάσεων και ρυθμίσεων που απέβλεπε, ή είχε το αποτέλεσμα, να στηρίζει μη αποδοτικές επιχειρήσεις και να συντηρεί μια βιομηχανική δομή που από βασικές απόψεις έχει πάψει να είναι βιώσιμη, ιδιαί-

τερα μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Οι κρατικές αυτές παρεμβάσεις και ρυθμίσεις προκαλούν σοβαρές δυσκαμψίες και αρρυθμίες στη λειτουργία της οικονομίας, εξασθενίζουν τα οικονομικά κίνητρα, αποτελούν τροχοπέδη στην εισαγωγή καινοτομιών και αποθαρρύνουν την ανάληψη νέων επενδύσεων. Προϋπόθεση επομένως για τη δημιουργία ενός προσφορότερου οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο θα λειτουργήσει αποτελεσματικότερα η ιδιωτική επιχείρηση, αλλά και οι επιχειρηματικές μονάδες που ανήκουν στο δημόσιο τομέα, είναι η κατάργηση ή η εκλογίκευση πολλών κρατικών ρυθμίσεων και παρεμβάσεων που, σε συνδυασμό με ορθολογικότερη διάρθρωση των αναπτυξιακών κινήτρων, θα ενισχύσουν την πίεση του ανταγωνισμού και τελικά θα συμβάλουν στον εκσυγχρονισμό, στη βελτίωση της παραγωγικότητας και στην ανάπτυξη ενός βιομηχανικού τομέα, ικανού να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό του εξωτερικού. Οι μεταβολές στην κρατική πολιτική και στο σύστημα κρατικών παρεμβάσεων και ρυθμίσεων που είναι ιδιαίτερα αναγκαίες αναφέρονται στη λειτουργία της αγοράς εργασίας, στην πολιτική μισθών, στον έλεγχο των τιμών, στη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος και των πιστωτικών αγορών και στη φορολογική πολιτική.

Η αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από σοβαρές δυσκαμψίες που έχουν την προέλευσή τους σε κρατικές ρυθμίσεις και αποβλέπουν στην εξασφάλιση της απασχό-

λησης, στην πράξη όμως έχουν αποδειχθεί αναποτελεσματικές, αν δεν έχουν αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Οι περιορισμοί που ισχύουν στις απολύσεις, στην πράξη μπορεί να αποθαρρύνουν την πρόσληψη νέου προσωπικού σε περιόδους που θα ήταν αναγκαίο για να ανταποκριθεί η παραγωγή στην αυξημένη ζήτηση. Ανάλογες αρνητικές επιπτώσεις, τόσο στην απασχόληση όσο και στο κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων, μπορεί να έχουν οι ρυθμίσεις που αναφέρονται στην απαγόρευση της μερικής απασχόλησης, στις υπερωρίες και στη λειτουργία επιχειρήσεων με βάρδιες εργασίας. Είναι πολλές οι περιπτώσεις επιχειρήσεων που έχουν οδηγηθεί σε χρεωκοπία, ή βρίσκονται στα πρόθυρα της χρεωκοπίας, ενώ θα μπορούσαν ίσως να διασωθούν αν είχαν τη δυνατότητα να προσαρμόσουν την απασχόληση προσωπικού στις συνθήκες της ζήτησης. Σε άλλες περιπτώσεις, η εισαγωγή νέας τεχνολογίας ή καινοτομιών που θα βελτίωναν την παραγωγικότητα, θα μείωναν το κόστος και θα επέτρεπαν την επιβίωση και την ανάπτυξη της επιχείρησης μπορεί να γίνεται οικονομικά ασύμφορη, εφόσον η επιχείρηση θα εξακολουθούσε να επιβαρύνεται με προσωπικό που δεν θα ήταν απαραίτητο μετά την τεχνικοοικονομική εξυγίανσή της.

Ανάλογες αρνητικές επιδράσεις στην απασχόληση, στην παραγωγικότητα και στη μετακίνηση παραγωγικών

συντελεστών από κλάδους χαμηλής σε κλάδους υψηλής παραγωγικότητας έχει και η καθιέρωση άκαμπτων μηχανισμών καθορισμού των μισθών και ημερομισθίων. Η ΑΤΑ που ισχύει από το 1982 και καθιερώνει φθίνοντα ποσοστά αναπροσαρμογής στα διαδοχικά κλιμάκια αποδοχών, ενώ ήταν δικαιολογημένη για κοινωνικούς λόγους, έχει με την πάροδο του χρόνου οδηγήσει σε σοβαρή μείωση των μισθολογικών διαφορών, ιδίως των καθαρών (μετά τη φορολογία) αποδοχών, σε σημείο που έχουν αμβλυνθεί τα κίνητρα για εργασία και βελτίωση της απόδοσης και της εξειδίκευσης. Τούτο είναι ιδιαίτερα εμφανές στο δημόσιο τομέα και ασκεί αρνητικές επιπτώσεις στην παραγωγικότητα. Τελικά όμως, φαίνεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις και στην απασχόληση, ιδιαίτερα νέων που δεν διαθέτουν εμπειρία. Γενικά, τα αυτόματα συστήματα αναπροσαρμογής των αποδοχών που αποσυνδέουν την αμοιβή της εργασίας από την παραγωγικότητα επιβαρύνουν το κόστος, μειώνουν ή και κάνουν αρνητική την αποδοτικότητα των επιχειρήσεων και τελικά αποθαρρύνουν τις επενδύσεις από τις οποίες εξαρτάται η δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης.

Η εξασφάλιση μεγαλύτερης ελαστικότητας στη λειτουργία της αγοράς εργασίας και η άμβλυνση του αυτόματου συστήματος καθορισμού των αποδοχών θα μπο-

ρούσαν να υποβοηθήσουν τις αναγκαίες προσαρμογές στην οικονομία, από τις οποίες εξαρτάται η βελτίωση και η αύξηση των επενδύσεων και της παραγωγής, επομένως και η δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης και η βελτίωση των πραγματικών μισθών. Σχετικά με το σύστημα καθορισμού των μισθών, μολονότι οι συλλογικές διαπραγματεύσεις σε εθνικό επίπεδο είναι αναγκαίες για τον καθορισμό κατώτατων ορίων μισθών και ημερομισθίων και γενικών όρων εργασίας, θα ήταν ίσως σκόπιμο να αποβλέψουμε, μετά την περίοδο εφαρμογής του προγράμματος σταθεροποίησης της οικονομίας, στην καθιέρωση ενός περισσότερο αποκεντρωτικού συστήματος συλλογικών διαπραγματεύσεων των μισθών και ημερομισθίων σε επίπεδο επιχείρησης, με επιδίωξη η αμοιβή της εργασίας να συνδέεται με την παραγωγικότητα.

Επίσης, η πολιτική ελέγχου των τιμών ή καθορισμού ανώτατων επιτρεπόμενων ποσοστών κέρδους φαίνεται να είναι πηγή σοβαρών στρεβλώσεων στη λειτουργία των αγορών, με σημαντικές αρνητικές οικονομικές επιδράσεις και περενέργειες. Υπάρχουν ακραίες περιπτώσεις που οι διοικητικά καθοριζόμενες τιμές δεν καλύπτουν το κόστος παραγωγής, με συνέπεια να κλονίζεται η οικονομική θέση των επιχειρήσεων και να αποθαρρύνεται η ανάληψη νέων επενδύσεων που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν μείωση του κόστους. Εξάλλου, υπάρχουν περιπτώσεις που ο διοικητικός καθορισμός των τιμών έχει στην πράξη

συνέπειες ανάλογες με συμφωνίες μεταξύ παραγωγών για τη μείωση του μεταξύ τους ανταγωνισμού. Στο βαθμό που συμβαίνει αυτό, το αποτέλεσμα είναι αντίθετο από το επιδιωκόμενο. Τέλος, ο καθορισμός ανώτατων ποσοστών κέρδους αποβαίνει σε βάρος των αποδοτικότερων επιχειρήσεων και μπορεί να αμβλύνει το ενδιαφέρον τους να υιοθετήσουν καινοτομίες ή να επιτύχουν αποτελεσματικότερη οργάνωση και λειτουργία, εφόσον η μείωση του κόστους δεν θα βελτίωνε την αποδοτικότητά τους.

Επομένως, η πολιτική διοικητικού καθορισμού τιμών και ανώτατων ποσοστών κέρδους δεν είναι απλώς αναποτελεσματική για τη συγκράτηση του πληθωρισμού. Μπορεί και να εξασθενίζει, αν δεν εξουδετερώνει, το βασικό ρόλο των τιμών στις αποφάσεις για ανάληψη επενδύσεων, και γενικότερα για την κατανομή των οικονομικών πόρων, και να μην συμβιβάζεται με την επιδίωξη για την ενίσχυση του ανταγωνισμού, τη βελτίωση της παραγωγικότητας και τελικά την προώθηση των αναγκαίων διαρθρωτικών προσαρμογών στο μεταποιητικό τομέα. Όπως είναι άλλωστε επιδίωξη της Κυβερνητικής πολιτικής, η έμφαση πρέπει να μετατεθεί από τον έλεγχο των τιμών και των ποσοστών κέρδους στον έλεγχο των μονοπωλιακών και ολιγοπωλιακών καταστάσεων και στην εξουδετέρωση, με τη χρησιμοποίηση των προσφορότερων στην κάθε περίπτωση μέτρων, της κατάχρησης μονοπωλιακής δύναμης.

Σημειώνεται ότι οι μονοπωλιακές και ολιγοπωλιακές καταστάσεις είναι συνήθεις στην ελληνική οικονομία, ακόμη και μετά το άνοιγμά της στον εξωτερικό ανταγωνισμό με την είσοδο στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Προσφυγή σε διοικητικό καθορισμό τιμών δικαιολογείται όταν διαπιστώνεται κατάχρηση μονοπωλιακής δύναμης και η διατίμηση κρίνεται το προσφορότερο μέσο για την εξουδετέρωσή της. Αλλά και σ' αυτή την περίπτωση ο διοικητικός καθορισμός των τιμών δεν πρέπει να είναι αυθαίρετος, αλλά να αποφασίζεται αφού σταθμισθούν οι οικονομικές επιπτώσεις ή ενδεχόμενες παρενέργειες.

Σοβαρές ανασταλτικές επιδράσεις στην προώθηση των αναγκαίων προσαρμογών στη βιομηχανική δομή της χώρας ασκούν και οι ατέλειες που χαρακτηρίζουν τη λειτουργία των πιστωτικών αγορών. Το σύστημα των πιστωτικών κανόνων και ρυθμίσεων, η πολιτική επιτοκίων, η ολιγοπωλιακή διάρθρωση του εμπορικού τραπεζικού συστήματος, οι ειδικές σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων και ορισμένων μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων, το γεγονός ότι στην επιλογή των χρηματοδοτήσεων εξακολουθούν σε κάποιο βαθμό να βαρύνουν οι εμπράγματα ασφάλειες και λιγότερο οι προοπτικές των επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με την ανεπαρκή ανάπτυξη των αγορών κεφαλαίου και χρήματος, αποβαίνουν κατά κανόνα σε βάρος των νέων και

των μικρότερου μεγέθους επιχειρηματικών μονάδων. Τα τελευταία χρόνια έγιναν προσπάθειες για την εκλογίκευση του συστήματος των πιστωτικών κανόνων και της διάρθρωσης των επιτοκίων, με κεντρική επιδίωξη να εξασφαλισθεί καλλίτερη πρόσβαση των μικρότερου μεγέθους και των νέων επιχειρήσεων στην τραπεζική χρηματοδότηση, ενώ παράλληλα άνοιξε το τραπεζικό σύστημα σε σημαντικές νέες κατηγορίες τραπεζικών εργασιών. Παρά την πρόοδο όμως που συντελέστηκε, πολύ απέχουμε από το να έχουμε φτάσει σε αποδεκτή κατάσταση. Η Τράπεζα της Ελλάδος προγραμματίζει, μέσα στα όρια των αρμοδιοτήτων της, να προχωρήσει στην περαιτέρω εκλογίκευση του συστήματος των πιστωτικών κανόνων και των επιτοκίων και στην παροχή πολύ μεγαλύτερης πρωτοβουλίας στα πιστωτικά ιδρύματα να επιλέγουν τις χρηματοδοτήσεις τους και να προβαίνουν σε ρυθμίσεις δανείων. Τελική επιδίωξη είναι η Τράπεζα της Ελλάδος, αντί να θέτει εξειδικευμένους πιστωτικούς κανόνες και να καθορίζει επιτόκια κατά κατηγορίες τραπεζικών χορηγήσεων, να συγκεντρωθεί στην άσκηση αποτελεσματικού νομισματικού ελέγχου με κατάλληλες παρεμβάσεις της στις πιστωτικές αγορές και στην οργάνωση της εποπτείας του πιστωτικού συστήματος.

Οι τράπεζες έχουν αρχίσει να προσαρμόζουν τη λειτουργία τους στις νέες συνθήκες και να αξιοποιούν τις νέες δυνατότητες που τους έχουν δοθεί, όχι όμως

αποτελεσματικότερης οργάνωσης και οικονομικότερης λειτουργίας. Προς τις κατευθύνσεις αυτές πρέπει να στρέψει την προσοχή της η Επιτροπή για τη Μελέτη της Αναμόρφωσης του Τραπεζικού Συστήματος που συστήθηκε με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας και να υποδείξει τα κατάλληλα μέτρα που πρέπει να ληφθούν και τις νομοθετικές ρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν.

Από το άλλο όμως μέρος, πρέπει να παρατηρηθεί ότι δεν είναι πάντοτε δικαιολογημένες οι αιτιάσεις για υπερβολικό συντηρητισμό των πιστωτικών ιδρυμάτων. Δεν πρέπει να αγνοείται ότι τα πιστωτικά ιδρύματα διαχειρίζονται τις αποταμιεύσεις που τους έχουν εμπιστευθεί οι καταθέτες τους, των οποίων οφείλουν να διασφαλίζουν τα συμφέροντα. Είναι δε εσφαλμένη η αντίληψη ότι μπορούν να στηθούν και να λειτουργήσουν αποτελεσματικά επιχειρήσεις που στηρίζονται σε υπέρμετρο βαθμό ή και σχεδόν αποκλειστικά σε τραπεζικό δανεισμό. Η ύπαρξη επιχειρηματικού κεφαλαίου που να βρίσκεται σε λογική σχέση με τα δανειακά κεφάλαια, ανεξάρτητα από το αν προέρχονται από τραπεζικές ή άλλες πηγές, είναι ο μόνος τρόπος που διασφαλίζει ότι ο επιχειρηματίας, με το να διακινδυνεύει δικά του κεφάλαια, θα συμπεριφερθεί υπεύθυνα και θα καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια για την επιτυχία της επιχείρησής του. Η παρατήρηση αυτή δεν αφορά μόνο τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ισχύει επίσης για τους συνεταιριστικούς φορείς, όπως και για τις λοιπές νέες μορφές επιχειρηματικών φορέων, που

επίσης δεν θα μπορέσουν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά, αν στηρίζονται αποκλειστικά, ή σχεδόν αποκλειστικά, σε δανειακά κεφάλαια.

Τέλος, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει στα τελευταία χρόνια για τη βελτίωση της διάρθρωσης και της απόδοσης της φορολογίας, το φορολογικό σύστημα εξακολουθεί να είναι πολύπλοκο, να μην επιτελεί την αναδιανεμητική του λειτουργία και να μην εξυπηρετεί τις αναπτυξιακές επιδιώξεις. Είναι επομένως αναγκαίο να συνεχισθούν οι προσπάθειες για ριζική αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος. Βασικές επιδιώξεις πρέπει να είναι : Πρώτο, η εξασφάλιση υψηλής ελαστικότητας των φορολογικών εσόδων, σε σχέση με την αύξηση του εθνικού εισοδήματος, ώστε να ενισχυθούν οι σταθεροποιητικές επιδράσεις της φορολογίας. Δεύτερο, η εξασφάλιση δικαιότερης κατανομής του φορολογικού βάρους και η ενίσχυση της αναδιανεμητικής λειτουργίας της φορολογίας. Τρίτο, βασικό κριτήριο στην αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος πρέπει να είναι η αποτροπή δυσμενών επιπτώσεων στις επενδύσεις, στα κίνητρα για εργασία και στην παραγωγικότητα.

Με βάση τις πιο πάνω αρχές και κριτήρια, η άμεση φορολογία πρέπει να γίνει πολύ σημαντικότερη, απ' όσο είναι σήμερα, πηγή εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού. Για το σκοπό αυτό απαιτείται διεύρυνση

της βάσης του φόρου, σε τρόπο που τελικά θα καλύψει όλους όσους έχουν εισόδημα που ξεπερνά ένα ελάχιστο όριο συντήρησης. Τούτο σημαίνει ότι αντενδείκνυνται ρυθμίσεις που περιορίζουν τον αριθμό των ατόμων που υπόκεινται στο φόρο εισοδήματος, θα καταργηθούν απαλλαγές και εξαιρέσεις που διασπούν την ενότητα του φόρου εισοδήματος και θα παταχθεί η φοροδιαφυγή, που εξακολουθεί να έχει τεράστιες διαστάσεις σε όσες περιπτώσεις δεν γίνεται παρακράτηση του φόρου στην πηγή. Σημαίνει ακόμη ότι θα αναμορφωθεί, μετά προσεκτική μελέτη, το σημερινό σύστημα των φορολογικών κινήτρων και κρατικών ενισχύσεων που είναι εξαιρετικά πολύπλοκο, σε πολλές περιπτώσεις περιλαμβάνει αντιφατικά και αλληλοεξουδετερούμενα μεταξύ τους κίνητρα και, παρά το υψηλό δημοσιονομικό κόστος, είναι ελάχιστα αποτελεσματικό.

Η λήψη αποτελεσματικών μέτρων για δραστική μείωση της φοροδιαφυγής είναι αναγκαία για την εξασφάλιση δικαιότερης κατανομής του φορολογικού βάρους, την αύξηση των φορολογικών εσόδων, τον έλεγχο του πληθωρισμού και τη βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών και, τέλος, για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των φορολογικών κινήτρων. Τα μέτρα για την πάταξη της φοροδιαφυγής, για να είναι αποτελεσματικά, πρέπει (α) Να περιορίζουν την πιθανότητα να μη συλληφθεί η φοροδιαφυγή και (β) Οι κυρώσεις να είναι αυστηρές, ώστε η φοροδια-

φυγή να πάψει να είναι επικερδής και όταν ακόμη αποκαλύπτεται. Είναι επομένως αναγκαίο να συνεχισθούν οι προσπάθειες για τη σύλληψη της φορολογητέας ύλης, με μεγαλύτερη συχνότητα ελέγχων σε βάθος, με διασταύρωση στοιχείων και με καλλίτερη οργάνωση των φοροτεχνικών υπηρεσιών. Σχετικά με τις κυρώσεις, παρατηρείται ότι με τους υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού τα χρηματικά πρόστιμα έχουν χάσει τη σημασία τους, όταν μάλιστα η καταβολή τους γίνεται με άτοκες δόσεις. Εκτός από το ότι οι κυρώσεις πρέπει να είναι αυστηρές για να αποτρέπουν τη φοροδιαφυγή, η εξόφληση των προστίμων και του οφειλόμενου φόρου θα ήταν σκόπιμο να γίνει έντοκη από το χρονικό σημείο που ίσχυε η υποχρέωση για την καταβολή του φόρου, ώστε να εκλείψει το κίνητρο του φορολογούμενου να χρηματοδοτεί τις δραστηριότητές του με χρηματικά ποσά που όφειλε να είχε διαθέσει για την τακτοποίηση των φορολογικών του υποχρεώσεων. Εξάλλου, η πρακτική που εγκαινιάστηκε από το 1980 για το "κλείσιμο" έκκρεμών φορολογικών υποχρεώσεων κάνει επίσης οικονομικά συμφέρουσα τη φοροδιαφυγή, εφόσον η εξόφληση των φορολογικών υποχρεώσεων γίνεται με άτοκες δόσεις, που αρχίζουν πολύ αργότερα από το χρόνο που είχε υποχρέωση ο φορολογούμενος να καταβάλει το φόρο.

Στα πλαίσια των προσπαθειών για τη διεύρυνση της βάσης του φόρου εισοδήματος και την πάταξη της φοροδιαφυγής, θα ήταν σκόπιμο να αναθεωρηθεί ριζικά

ολόκληρη ο φορολογική κλίμακα, σε τρόπο ώστε ο ανώτερος οριακός φορολογικός συντελεστής να ισχύσει τελικά σε εισόδημα κατά πολύ υψηλότερο του σημερινού. Τούτο θα συνέβαλε στην άμβλυνση των δυσμενών επιπτώσεων των υψηλών φορολογικών συντελεστών σε σχετικά χαμηλά κλιμάκια εισοδήματος στα κίνητρα για εργασία και επένδυση και ακόμη θα μπορούσε να οδηγήσει σε χαμηλότερες μισθολογικές αυξήσεις και επομένως να έχει ευνοϊκές επιδράσεις στο κόστος εργασίας. Συγχρόνως, ένας συνδυασμός μέτρων για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής με παράλληλη αναμόρφωση της κλίμακας του φόρου εισοδήματος, θα εξασθένιζε και τις αντιδράσεις στα μέτρα κατά της φοροδιαφυγής, και θα ενίσχυε την αποτελεσματικότητά τους, ώστε να μην υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στα δημόσια έσοδα. Εξάλλου, η αναμόρφωση της κλίμακας του φόρου εισοδήματος θα ήταν ίσως σκόπιμο να συνδυασθεί με φορολογία της περιουσίας, που θα μπορούσε να αποτελέσει συμπληρωματική πρόσθετη πηγή εσόδων και να αναπληρώσει ενδεχόμενη απώλεια εσόδων από την αναμόρφωση της κλίμακας του φόρου εισοδήματος.

Αλλά και το σύστημα των έμμεσων φόρων είναι απηρχαιωμένο και εξαιρετικά πολύπλοκο. Οι κυριώτερες αδυναμίες του είναι ότι έχει αρνητικές επιδράσεις στην κατανομή των οικονομικών πόρων, επιτείνει την ανισοκατανομή του εισοδήματος και χαρακτηρίζεται από

χαμηλή ελαστικότητα των εισπράξεων σε σχέση με την άνοδο του εθνικού εισοδήματος και επομένως δεν εξασφαλίζει την αναγκαία ταχεία αύξηση των φορολογικών εσόδων και δεν προσφέρεται για τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Η εισαγωγή του φόρου προστιθέμενης αξίας, στον οποίο θα ενσωματωθούν τελικά οι περισσότεροι φόροι που έχουν ευρεία βάση, όπως και πολλοί άλλοι ειδικοί φόροι που επιβαρύνουν συγκεκριμένες κατηγορίες δαπανών, μπορεί να εξουδετερώσει πολλά από τα μειονεκτήματα του σημερινού συστήματος της έμμεσης φορολογίας.

Το συμπέρασμα είναι ότι, παράλληλα με την πολιτική σταθεροποίησης, είναι σκόπιμη η προσαρμογή στις σημερινές ανάγκες του απηρχαιωμένου συστήματος κρατικών παρεμβάσεων και ρυθμίσεων που αποτελούν τροχοπέδη στην εξασφάλιση ευελιξίας και προσαρμοστικότητας τόσο του ιδιωτικού όσο και του κρατικού τομέα. Οι προσαρμογές στην κρατική πολιτική και στο σύστημα των κρατικών ρυθμίσεων και παρεμβάσεων είναι σκόπιμο να συνδυασθούν με ορθολογικότερη διάρθρωση των κινήτρων, με επιδίωξη την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς τους και τη μείωση του δημοσιονομικού και κοινωνικού τους κόστους που είναι ιδιαίτερα υψηλό. Στόχος πρέπει να είναι η αλλαγή των κανόνων του παιγνιδιού, σε τρόπο που να περιορισθούν τα περιθώρια επιλογής των επιχειρήσεων και η μόνη διέξοδος για την επιβίωσή τους να είναι ο τεχνικοοικονομικός εκσυγχρονισμός, η

βελτίωση της παραγωγικότητας και η ανάπτυξή τους σε ανταγωνιστική βάση. Η πολιτική που προτείνεται θα κάνει δύσκολη τη ζωή πολλών επιχειρήσεων, αφού η επιχειρηματική αδράνεια θα πάψει να είναι εφικτή λύση. Συγχρόνως όμως, θα δημιουργήσει νέες ευκαιρίες και θα ανοίξει το δρόμο στις αναγκαίες προσαρμογές στην οικονομική δομή της χώρας, ιδιαίτερα στο βιομηχανικό τομέα.

Ειδικότερα, η βιομηχανική στρατηγική που προτείνεται περιλαμβάνει δύο βασικά στοιχεία. Το πρώτο αναφέρεται στην προώθηση, με κατάλληλα μέσα, της αναγκαίας αναδιάρθρωσης των παραδοσιακών βιομηχανικών κλάδων και στην υποβοήθηση της εξυγίανσης των προβληματικών επιχειρήσεων, όσων μπορούν να γίνουν βιώσιμες και να λειτουργήσουν αποδοτικά. Εκείνο που ιδιαίτερα πρέπει να βαρύνει στις σχετικές αποφάσεις των κρατικών φορέων και των τραπεζών είναι αν οι οικονομικοί πόροι που απαιτούνται για την αποκατάσταση της βιωσιμότητας θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αποδοτικότερα και να εξασφαλίσουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης σε άλλες δραστηριότητες. Η επιλογή δε των προσφορότερων μέσων, εφόσον η αποκατάσταση της βιωσιμότητας κριθεί συμφέρουσα, απαιτεί προσεκτική σε βάθος μελέτη των προβλημάτων και των προοπτικών τόσο του κλάδου όσο και της συγκεκριμένης επιχείρησης. Η ρύθμιση ή η κεφαλαιοποίηση δανεια-

κών υποχρεώσεων, μολονότι σε πολλές περιπτώσεις αναγκαίες, δεν είναι επαρκείς. Πρέπει να συνδυασθούν με βαθειές αλλαγές στην όλη δομή της επιχείρησης, ριζική αναδιοργάνωση, αποτελεσματικότερη διοίκηση, μεταβολές στη σύνθεση της παραγωγής και μεγαλύτερη εξειδίκευση, βελτίωση των μεθόδων διείσδυσης και κατάκτησης αγορών, εξασφάλιση πρόσθετου επιχειρηματικού κεφαλαίου κ.ο.κ. Η κάθε προβληματική επιχείρηση είναι και μία ειδική περίπτωση, που απαιτεί ειδικές ρυθμίσεις για την αποκατάσταση της βιωσιμότητας. Είναι επομένως απαραίτητο να αποσαφηνισθούν, το ταχύτερο δυνατό, οι κανόνες, τα κριτήρια και οι διαδικασίες για την εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων. Στις περιπτώσεις που η ενδιαφερόμενη επιχείρηση και η τράπεζα ή οι τράπεζες που την έχουν χρηματοδοτήσει αδυνατούν να βρουν λύση αποδεκτή από τα δύο μέρη, ο αποτελεσματικότερος τρόπος που εξασφαλίζει την εξισορρόπηση αντικρουόμενων συμφερόντων είναι ο Οργανισμός Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων ή άλλος αναπτυξιακός δημόσιος φορέας, αφού καταλήξει στα αναγκαία συγκεκριμένα μέτρα για την εξυγίανση της επιχείρησης, να διαπραγματεύεται με τα ενδιαφερόμενα μέρη με αντικειμενικό σκοπό να εξευρεθεί η κατάλληλη και αποδεκτή από όλα τα μέρη λύση. Η παρέμβαση δε του Οργανισμού ή άλλου αναπτυξιακού φορέα πρέπει να περιορίζεται σε όσες περιπτώσεις η επιχείρηση και η τράπεζα ή οι τράπεζες

που την έχουν χρηματοδοτήσει αδυνατούν να βρουν λύση αποδεκτή από τα δύο μέρη.

Η καθυστέρηση στη ρύθμιση του θέματος των προβληματικών επιχειρήσεων και η συνεχιζόμενη στήριξη της λειτουργίας τους στην τραπεζική χρηματοδότηση, με ή χωρίς την εγγύηση του Δημοσίου, αυξάνει υπέρμετρα το δημοσιονομικό και το κοινωνικό κόστος και συγχρόνως δημιουργεί κινδύνους και για το τραπεζικό σύστημα. Αλλά κίνδυνοι δημιουργούνται και για την ίδια τη βιομηχανία. Η τεχνητή στήριξη μη αποδοτικών επιχειρήσεων, χωρίς μάλιστα να έχει διαπιστωθεί αν είναι ή αν μπορούν και πώς να γίνουν βιώσιμες, μπορεί τελικά να αποβεί σε βάρος άλλων περισσότερο αποδοτικών επιχειρήσεων του κλάδου. Εξάλλου, η υπαγωγή στον Οργανισμό Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων αποτελεί εύκολη και ανώδυνη λύση μερικές φορές και για την ίδια την επιχείρηση, ενδεχομένως και για τους ιδιοκτήτες της, ιδίως όμως για το προσωπικό, όταν το βάρος για τη στήριξη της λειτουργίας της επιρρίπτεται στις τράπεζες ή στο Δημόσιο και έμμεσα στο κοινωνικό σύνολο.

Ήδη, η στήριξη από τις τράπεζες της λειτουργίας όλων των προβληματικών επιχειρήσεων, ή ακόμα και η επαναλειτουργία επιχειρήσεων που είχαν αναστείλει τις εργασίες τους, φαίνεται να έχει οδηγήσει σε

αρκετές περιπτώσεις στη δημιουργία νοοτροπίας και σε συμπεριφορά τόσο των επιχειρηματικών φορέων όσο και των εργαζόμενων στις προβληματικές επιχειρήσεις που είναι απρόσφορη για την εξυγίανση. Για τους εργαζόμενους, όταν μιά επιχείρηση αντιμετωπίζει οικονομικές δυσχέρειες, η ανώδυνη λύση σε πολλές περιπτώσεις είναι η υπαγωγή της στον Οργανισμό Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων, που πιστεύεται ότι θα διασφαλίσει την απασχόληση και το εισόδημά τους, ανεξάρτητα από την πορεία της επιχείρησης. Οποσδήποτε, η πρακτική να στηρίζεται από τις τράπεζες η λειτουργία όλων των επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες δεν συμβάλλει στην ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας των διοικούντων και των εργαζόμενων στην επιχείρηση, που είναι προϋπόθεση για την αύξηση της παραγωγικότητας και την αποκατάσταση της βιωσιμότητας.

Το δεύτερο βασικό στοιχείο της βιομηχανικής στρατηγικής που προτείνεται είναι η ενθάρρυνση και προώθηση νέων βιομηχανικών δραστηριοτήτων που προσαρμόζονται καλλίτερα στις σημερινές συνθήκες, εσωτερικές και διεθνείς, και μπορούν μακροχρόνια να εξασφαλίσουν μιά βιώσιμη και ανταγωνιστική βιομηχανική δομή. Είναι σφάλμα και αποτελεί υποεκτίμηση των οικονομικών δυνατοτήτων της χώρας να βασίζεται η βιομηχανική της πρόοδος στη συντήρηση, με τη διάθεση δυσανάλογα μεγάλων οικονομικών πόρων σε σχέση με το αποτέλεσμα, περιο-

ρισμένου αριθμού προβληματικών επιχειρήσεων, όταν μάλιστα οι ίδιες οι επιχειρήσεις δεν καταβάλλουν προσπάθεια για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους.

Μιά σωστή βιομηχανική στρατηγική πρέπει να περιλαμβάνει και τα δύο πιο πάνω στοιχεία. Η αμυντική βιομηχανική στρατηγική που στην πράξη εφαρμόζεται και συγκεντρώνεται βασικά στη συντήρηση της βιομηχανικής δομής που υπάρχει, με επιδότηση, χαριστική χρηματοδότηση ή άλλα ρυθμιστικά και προστατευτικά μέσα, έχει σοβαρά μειονεκτήματα. Προσωρινά μπορεί να μειώνει το κοινωνικό κόστος με την αναστολή ή την επιβράδυνση των διαρθρωτικών αλλαγών που είναι αναγκαίες. Αν όμως εξετασθεί από μακροχρονιότερη σκοπιά, έχει ήδη αποστερήσει το μεταποιητικό τομέα από το δυναμισμό που είναι απαραίτητος για να ανταπεξέλθει στον εξωτερικό ανταγωνισμό. Ένα δεύτερο, όχι μικρότερης σημασίας, πρόβλημα είναι η επίδραση που ασκεί στην οικονομική θέση των τραπεζών η σώρευση, σε ορισμένες περιπτώσεις με πολύ υψηλούς ρυθμούς, δανειακών υποχρεώσεων των προβληματικών επιχειρήσεων. Είναι πολλές οι περιπτώσεις που τόσο οι πιστωτικοί οργανισμοί, όταν τους ζητείται η χορήγηση νέων δανείων, όσο και η Τράπεζα της Ελλάδος, όταν καλείται να εκφράσει γνώμη για τη χρηματοδότηση επιχειρήσεων καθ' υπέρβαση του 1/5 του ιδίου κεφαλαίου του πιστωτικού ιδρύματος, αντιμετωπίζουν σοβαρά διλήμματα αν πρέπει να συνεχισθεί η δανειοδότηση υπερχρεωμένων επιχειρήσεων, όταν μάλιστα

οι ίδιες δεν δείχνουν να έχουν την ικανότητα ή το ενδιαφέρον να επιτύχουν αποτελεσματική λειτουργία. Υπάρχουν πράγματι ακραίες περιπτώσεις επιχειρήσεων στις οποίες η σχέση ιδίων προς δανειακά κεφάλαια έχει τόσο διαταραχθεί και ο επιχειρηματικός κίνδυνος έχει ουσιαστικά μεταφερθεί στις τράπεζες και μέσω των τραπεζών στο κοινωνικό σύνολο, ώστε να είναι ακόμη αμφίβολο αν το συμφέρον του επιχειρηματία ταυτίζεται με το συμφέρον της επιχείρησης. Στο βαθμό που συμβαίνει αυτό, η επιχειρηματική συμπεριφορά είναι ενδεχόμενο να μην συμβιβάζεται με τις απαιτήσεις για την εξυγίανση της επιχείρησης.

Βασικό ερώτημα είναι ποιός είναι ο ρόλος των τραπεζών και του κράτους τόσο στην εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων, όσο και στην προώθηση της αναδιάρθρωσης του μεταποιητικού τομέα με την ανάπτυξη νέων βιομηχανικών δραστηριοτήτων. Όπως αναφέρθηκε, η οικονομική θέση των τραπεζών επηρεάζεται, γιατί έχουν χορηγήσει στις προβληματικές επιχειρήσεις μεγάλα ποσά δανείων, τα οποία οι τελευταίες αδυνατούν να εξυπηρετήσουν. Επομένως, η εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων, όσων μπορούν να γίνουν βιώσιμες, θα διασφαλίσει και την υγεία του τραπεζικού συστήματος. Οι τράπεζες έχουν συμφέρον να συμβάλλουν στην εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων και να αναλάβουν το

το κόστος που μπορούν να σηκώσουν. Στις περισσότερες περιπτώσεις η παρέμβαση του κράτους δεν είναι αναγκαία, ούτε και σκόπιμη. Η ενδιαφερόμενη επιχείρηση και η τράπεζα ή οι τράπεζες που την έχουν χρηματοδοτήσει μπορούν να αναζητήσουν και να βρουν λύση αποδεκτή και από τα δύο μέρη. Σημειώνεται ότι η Τράπεζα της Ελλάδος με σειρά αποφάσεων που πήρε τους τελευταίους μήνες διέυρυνε περισσότερο τις δυνατότητες των πιστωτικών ιδρυμάτων να ρυθμίζουν δάνεια προς επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν δυσχέρειες να εξυπηρετήσουν τις δανειακές τους υποχρεώσεις, υπό την προϋπόθεση ότι πρόκειται για επιχειρήσεις που κρίνονται βιώσιμες ή παίρνουν τα κατάλληλα μέτρα για την αποκατάσταση της βιωσιμότητάς τους. Ακόμη, η Τράπεζα της Ελλάδος καθιέρωσε ελαστικούς κανόνες για τη χρηματοδότηση της εξαγοράς επιχειρήσεων ή μεταχειρισμένου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού. Πρόκειται για μέτρα που παρέχουν πρόσθετες δυνατότητες στις τράπεζες να υποβοηθήσουν στην εξυγίανση πολλών επιχειρήσεων, χωρίς την προσφυγή σε κρατική παρέμβαση ή ενίσχυση.

Με τις βαθείές όμως διαρθρωτικές αδυναμίες που χαρακτηρίζουν το μεταποιητικό τομέα, το κόστος της εξυγίανσης αρκετών επιχειρήσεων είναι πολύ υψηλό, ώστε αδυνατούν να το αναλάβουν ολόκληρο οι τράπεζες. Αναγκαστικά, επομένως, το κράτος οφείλει να αναλάβει ένα μέρος του κόστους της εξυγίανσης, όπως άλλωστε έχει απο-

φασισθεί από το Ανώτατο Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής. Η παρέμβαση του κράτους, μέσω του Οργανισμού Οικονομικής Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων ή άλλων εξειδικευμένων αναπτυξιακών φορέων, είναι ιδιαίτερα αναγκαία στην περίπτωση των μεγαλύτερων υπερχρεωμένων προβληματικών επιχειρήσεων, που αδυνατούν να εξεύρουν τα αναγκαία κεφάλαια για την κεφαλαιακή ανασυγκρότηση και την εξυγίανσή τους.

Τα μέτρα διαρθρωτικής πολιτικής που προτάθηκαν για την εξασφάλιση της αναγκαίας ευκαμψίας και την ενίσχυση της ικανότητας προσαρμογής του ιδιωτικού τομέα μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία ενός ευνοϊκού οικονομικού περιβάλλοντος τόσο για την εξυγίανση και ανάπτυξη των υφυστάμενων επιχειρήσεων όσο και για την ίδρυση νέων επιχειρήσεων σε δραστηριότητες που προσαρμόζονται καλλίτερα στις σημερινές συνθήκες, για την ανάδειξη νέων επιχειρηματικών δυνάμεων και, τέλος, για την προσέλκυση άμεσων επενδύσεων από το εξωτερικό. Σημειώνεται ότι η προσέλκυση επενδύσεων από το εξωτερικό, που διευκολύνεται μετά από τις πρόσφατες αποφάσεις της Κυβέρνησης και της Τράπεζας της Ελλάδος, αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την κάλυψη του τεχνολογικού χάσματος και την εφαρμογή αποτελεσματικότερων μεθόδων διοίκησης των επιχειρήσεων.

Ο ρόλος του κράτους θα ήταν ίσως σφάλμα να περιορισθεί στην εξυγίανση των προβληματικών επιχειρήσεων

και στην εξασφάλιση ενός ευνοϊκού οικονομικού περιβάλλοντος. Η στήριξη αποκλειστικά στην ιδιωτική πρωτοβουλία είναι αμφίβολο ότι θα μπορούσε να εξασφαλίσει το απαιτούμενο μέγεθος και την επιθυμητή διάρθρωση των άμεσα παραγωγικών επενδύσεων, που είναι σήμερα κεντρικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Υπάρχουν αντικείμενικές δυσχέρειες που συνδέονται με το γεγονός ότι η χώρα, για ιστορικούς λόγους, στερείται ένα δυναμικό ιδιωτικό επιχειρηματικό τομέα. Το ιδιωτικό επιχειρηματικό κεφάλαιο δεν διαθέτει στην παρούσα φάση την εμπειρία, ούτε την ικανότητα ή το ενδιαφέρον για να αναλάβει επενδύσεις σε νέους κλάδους υψηλής τεχνολογίας, στους οποίους το στοιχείο του επιχειρηματικού κινδύνου είναι υψηλό και η απόδοση βραδεία. Η μόνη εφικτή λύση είναι να δοθεί ώθηση στους κλάδους αυτούς από το ίδιο το κράτος, μέσω κατάλληλων εξειδικευμένων αναπτυξιακών φορέων, που θα αναλάβουν επενδύσεις μόνοι τους ή σε συνεργασία με ιδιωτικό επιχειρηματικό κεφάλαιο, εγχώριο ή ξένο, όπου τούτο είναι δυνατό και κρίνεται σκόπιμο. Σημειώνεται ότι ακόμη και χώρες με ισχυρή βιομηχανική βάση, όχι αναγκαστικά σοσιαλιστικές, κρίνουν ότι δεν μπορούν να στηριχθούν και δεν στηρίζονται αποκλειστικά στην ιδιωτική πρωτοβουλία για τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό της βιομηχανίας τους και για την ίδρυση νέων κλάδων τεχνολογικής αιχμής.

Το κράτος έχει την ικανότητα να προσδιορίσει με μεγαλύτερη επιτυχία τη βιομηχανική δομή, και γενικότερα την οικονομική δομή της χώρας, που προσαρμόζεται στις σημερινές συνθήκες, να εξασφαλίσει την επιθυμητή κατεύθυνση στις επενδύσεις και να δημιουργήσει παράλληλα προσφορότερες συνθήκες για την αποτελεσματικότερη λειτουργία και ανάπτυξη του ιδιωτικού επιχειρηματικού τομέα. Θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο η Κυβερνητική προσπάθεια να συγκεντρωθεί στην επιλογή, ενίσχυση και προώθηση ορισμένων κλάδων, επιχειρήσεων ή προϊόντων που μπορούν να δώσουν ώθηση για την ανάπτυξη και να συμβάλουν στην εφαρμογή και διάδοση τεχνολογικών καινοτομιών στο μέλλον. Για να ανταποκριθεί το κράτος στο δύσκολο αυτό έργο, οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς για τη διαμόρφωση και εφαρμογή της αναπτυξιακής πολιτικής, όπως και οι εξειδικευμένοι κρατικοί ή ελεγχόμενοι από το κράτος αναπτυξιακοί φορείς πρέπει να κινηθούν πολύ ταχύτερα, μετά από κατάλληλη αναδιοργάνωση και στελέχωσή τους με εξειδικευμένο και έμπειρο υψηλής στάθμης προσωπικό, απόκτηση μεγαλύτερης αυτονομίας και ευελιξίας και προπαντός νέας νοοτροπίας. Είναι ο μόνος τρόπος για να καλυφθεί το κενό που υπάρχει στην προσφορά ιδιωτικού επιχειρηματικού κεφαλαίου και για την ανάπτυξη ενός δυναμικού βιομηχανικού τομέα.